

WYDZIAŁ II

Krajowi

Feliks Kiryk 24 IX 1933–24 IV 2022

W niedzielę 24 kwietnia 2022 roku zmarł profesor Feliks Kiryk, wybitny mediewista, historyk miast, regionalista, członek czynny Polskiej Akademii Umiejętności.

Feliks Kiryk urodził się w 1933 roku w Bukowsku na ziemi sanockiej w rodzinie chłopskiej. Tam przeżył wojnę. Po jej zakończeniu i kolejnym spaleniu wsi rodzice Feliksa podjęli w 1946 roku decyzję o wyjeździe na Pomorze Zachodnie. Po maturze, jako pierwszy spośród siedmiu braci, wyjechał na stałe z rodzinnego domu na studia do Krakowa i tam w Wyższej Szkole Pedagogicznej uzyskał w 1956 roku magisterium. Następnie podjął pracę naukową i dydaktyczną, wiążąc się z uczelnią na całe zawodowe życie.

W 1961 roku uzyskał stopień doktora na podstawie, przygotowanej formalnie pod kierunkiem profesora Józefa Garbacika, rozprawy *Jakub z Dębna na tle wewnętrznej i zagranicznej polityki Kazimierza Jagiellończyka*. Wykorzystał w niej listy wybitnego polityka XV wieku, odkryte w niedocenianym wcześniej przez polskich historyków archiwum w Bardiowie. Jeszcze podczas prac nad doktoratem Feliks Kiryk nawiązał kontakty z innymi mediewistami, m.in. z Ewą Maleczyńską z Wrocławia, ale najbliższej współpracował z profesorem Karolem Buczkiem, wybitnym działaczem ludowym, więzionym w latach 1946–1954 przez komunistów, a następnie odsuniętym od dydaktyki uniwersyteckiej kierownikiem Pracowni Słownika Historyczno-Geograficznego Małopolski Instytutu Historii PAN. Stał się Feliks Kiryk jego nieformalnym uczniem, co profesor Buczek wielokrotnie podkreślał. Od razu dodam, że z tą pracownią profesor Kiryk związał się na całe życie,

współpracując z następcą Karola Buczka – doktorem Franciszkiem Sikorą, współautorem wielu monografii miast, studiów historycznoosadniczych, a przede wszystkim wnikliwym, chociaż często nieformalnym recenzentem prac redagowanych przez Profesora.

Pod wpływem profesora Buczka Feliks Kiryk rozpoczął intensywne studia nad dziejami miast i w 1974 roku uzyskał habilitację na podstawie pracy *Rozwój urbanizacji Małopolski XIII–XVII w.* Ta monumentalna i pionierska praca nie została opublikowana w całości w formie książkowej. Przyjaciele, uczniowie Profesora i inni zainteresowani jednak korzystali z niej systematycznie. Oprawiona własnym sumptem w słynne, solidne płócienne okładki i skręcona śrubami była skarbnicą nieznanych wiadomości o dziejach poszczególnych miast małopolskich, pracowicie wydobytych z licznych archiwów. Dopiero po latach Profesor opublikował jej fragmenty w oddzielnych pozycjach książkowych (*Rozwój urbanizacji Małopolski. Województwo krakowskie (powiaty południowe)*, 1985; *Urbanizacja Małopolski. Województwo sandomierskie XIII–XVI w.*, 1994).

Wniosek o nadanie Feliksowi Kirykowi tytułu profesora przeleżał kilka lat w szufladach decydentów i dopiero w okresie karnawału Solidarności (1981) uzyskał on tytuł profesora nadzwyczajnego, a w roku 1989, już po upadku PRL-u, został profesorem zwyczajnym.

Równoległe z awansami naukowymi rozwijała się kariera dydaktyczna i administracyjna Profesora. Przez ponad 20 lat pracował w macierzystej uczelni i w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie. Był cenionym nauczycielem akademickim, ale wymagającym. Od uczniów oczekiwał rzetelności warsztatowej. Przywiązywał wielką wagę do formy, dbając o precyzję i piękno języka. Nie pochwałał gadulstwa ani nieuzasadnionej rozwlekłości, nazywając obarczone tym pisarstwo ekstensywnym. Mimo stawianych uczniom wymagań, miał ich wielu. Wypromował czternastu doktorów, a dzieściu z nich doprowadził do habilitacji.

Profesor pełnił liczne funkcje administracyjne w macierzystej uczelni. Był wicedyrektorem i dyrektorem Instytutu Historii, prorektorem, wreszcie rektorem przez dwie kadencje (1993–1999). Nie ograniczał aktywności organizacyjnej do struktur uczelnianych. Od początku drogi naukowej działał aktywnie w Polskim Towarzystwie Historycznym. Był wiceprezesem Zarządu Głównego, współorganizatorem XVII Powszechnego Zjazdu Historyków w Krakowie (2004), a także członkiem honorowym PTH. Odegrał wielką rolę przy tworzeniu stacji naukowych Polskiego Towarzystwa Historycznego w Przemyślu i Nowym Sączu, a następnie sprawował nad nimi wieloletnią opiekę. Od 1992 roku stał na czele Komitetu Redakcyjnego „Rocznika Sądeckiego”, jednego z najlepszych czasopism regionalnych w Polsce, a później także „Rocznika

Sanockiego”. Mimo przykrych wspomnień z dzieciństwa, nawiązał w latach osiemdziesiątych XX wieku kontakty naukowe z historykami ukraińskimi, wspierał ich, gościł w Krakowie i prywatnie w swoim domu w Rudawie. Zorganizował wiele polsko-ukraińskich przedsięwzięć naukowych.

W ogromnym, liczącym ponad 400 publikacji dorobku Profesora są prace z zakresu dyplomacji średniowiecznej, biografistyki – kilkadziesiąt biogramów w *Polskim Słowniku Biograficznym*, i historii gospodarczej. Ale najważniejszy nurt w jego badaniach stanowiły historia miast i dzieje lokalne. Był pionierem w dziedzinie nowoczesnych badań regionalnych w Małopolsce.

Historiografia „miejska” rozwinęła się w Polsce później niż w bardziej rozwiniętych krajach sąsiednich. Profesor Feliks Kiryk podjął dzieło nadrobienia wieloletnich zaległości. Dzięki talentowi organizacyjnemu i urokowi osobistemu skupił wokół siebie wielu badaczy i zredagował niemal pół setki monografii ośrodków miejskich Małopolski. Dzięki temu wiele środowisk lokalnych uzyskała wgląd we własną przeszłość, odkryło „małą ojczyznę”, a nauka otrzymała materiał do dalszych badań.

Pierwszą pracę z historii lokalnej poświęcił Feliks Kiryk rodzinnej wsi Bukowsko („Rocznik Sanocki”, 1963). Następnie publikował teksty popularnonaukowe poświęcone przedrozbiorowej przeszłości powiatów myślenickiego, proszowskiego, gorlickiego, sanockiego i nowotarskiego (1964–1966). Warto podkreślić, że opracowania te, chociaż zaplanowane schematycznie, dostarczały podstawowych, nieznanych wcześniej informacji o dziejach lokalnych. Można się domyślać, że pozostał Profesorowi pewien niedosyt, skoro po latach, już jako doświadczony uczyony, powrócił do dziejów tych miast i przygotował ich solidne monografie zespolowe.

Po uzyskaniu stopnia doktora Feliks Kiryk zajmował się nadal mediewistyką, ale jednocześnie rozwijał studia nad miastami w okresie staropolskim i ta problematyka stała się z czasem głównym nurtem jego prac. Pierwsze wyniki badań nad miastami opublikował w monografii Jasła (1964), zredagowanej przez Józefa Garbacika, formalnego promotora doktoratu. Dotyczyła kontaktów miasta ze Słowacją. Wybór tematu był efektem prowadzonych w archiwach słowackich studiów nad osobą Jakuba z Dębna i odkryciem w Bardiowie nieznanych wcześniej materiałów źródłowych dotyczących stosunków handlowych z Polską.

W 1968 roku Feliks Kiryk opublikował wyniki badań nad urbanizacją ziemi bieckiej. Ten okres działalności naukowej Profesora był naznaczony licznymi kwerendami do powstającej rozprawy habilitacyjnej i do dziejów rzemiosła krakowskiego. W efekcie studiów nad rzemiosłem metalowym w Krakowie powstała monumentalna, oryginalnie oprawiona w metal książka (1972), którą uważał za drugą habilitację.

Do studiów nad Krakowem Profesor powrócił w późniejszych latach, ale od połowy lat siedemdziesiątych XX wieku zajmował się przede wszystkim dziejami małopolskich ośrodków miejskich. Monografia Dąbrowy Tarnowskiej, która ukazała się w 1974 roku, zapoczątkowała serię kilkudziesięciu opracowań historii poszczególnych miast pod jego redakcją. Po ukończeniu dzieła Profesor zajmował się przez kilka lat historią Olkusza (1978) i Bochni (1980). Potem, z podziwu godną częstotliwością, ukazywały się zredagowane przez niego monumentalne opracowania dziejów Tarnowa (1981–1987), Mielca (1984–1994), Rymanowa (1985), Ropczyc (1991), Nowego Sącza (1992–1996), miast księstwa siewierskiego (1994), Krynicy (1994), Rzeszowa (1994–2001), Trzebini (1994, 2018), Dębicy (1995), Sanoka (1995), Starogo Sącza (1995), Kłobucka (1998), Suchej Beskidzkiej (1998), Limanowej (1999), Proszowic (2000), Sławkowa (2001), Częstochowy (2002), Przemyśla (2003–2004), Tarnobrzegu (2006), Brzeska (2006) i Ożarowa (2009). Warto podkreślić, że niemal we wszystkich opracowaniach monograficznych Profesor był nie tylko redaktorem, lecz także autorem znacznych ich części. Zajmował się głównie problemem lokacji miast i ich średniowieczną historią. Uzupełniał też książki w razie potrzeby, gdy nie udało się pozyskać autora lub umówiony autor nie wywiązywał się z podjętych zobowiązań.

Wiele czasu zajmowały Profesorowi sprawy organizacyjne, wynikające z obowiązków redaktora, w tym pertraktacje z władzami lokalnymi, by pozyskać fundusze na badania i druk. Dostęp do pieniędzy nie kończył pracy. Trzeba się było jeszcze zatroszczyć o zdobycie papieru i miejsca w kolejce do drukarni.

Poziom monografii jest zróżnicowany, zależał od podstawy źródłowej i formacji intelektualnej autorów poszczególnych części. Profesor współpracował bowiem przy wspomnianych monografiach z ponad setką autorów z różnych środowisk. Pozyskiwał do współpracy historyków, historyków sztuki, urbanistów, archeologów, językoznawców i geografów. Prowadził szeroko zakrojoną misję, dziś nazywaną partycypacyjną, włączając do zespołów autorskich lokalnych miłośników przeszłości. Realizowali oni własne ambicje, a jednocześnie wypełniali pustynię naukową na prowincji, stając się następnie liderami lokalnych środowisk naukowo-kulturalnych. Opracowania monograficzne miast małopolskich uzupełniały lukę w historiografii i nadrabiały wieloletnie zapóźnienia w tej dziedzinie; np. podobne monografie miast niemieckich powstały wiek wcześniej. Monografie te nadal są podstawą badań porównawczych nad problematyką miejską w Małopolsce.

Osobne miejsce w pracach Profesora zajmują dzieje miast na Rusi Czerwonej i Podolu. Od lat osiemdziesiątych XX wieku profesor Kiryk prowadził regularne kwerendy w archiwum lwowskim i rozwinął, nie zawsze łatwą, współpracę z historykami ukraińskimi. Był jednym z inicjatorów

krakowsko-lwowskich konferencji naukowych, podczas których wygłosił, a następnie opublikował wiele interesujących tekstów.

Od początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku Profesor prowadził systematycznie studia nad przeszłością Kamieńca Podolskiego i zorganizował interdyscyplinarny zespół badawczy, który pod jego redakcją przygotował monografię miasta (2000–2001). Opublikował ponadto liczne studia szczegółowe z zakresu szeroko rozumianej historii miast i dziejów osadnictwa w okresie przedrozbiorowym. Zredagował też dzieje gmin wiejskich, w tym Wierzchosławic (1994), Radłowa (2008–2009) i Podegrodzia (2014). Zajmował się także edycją źródeł, wydał m.in. *Księgę przyjęć do prawa miejskiego w Bochni 1531–1656* (1979).

Prowadził także działalność popularnonaukową. Stał na czele Komitetu Redakcyjnego serii *Dzieje Narodu i Państwa Polskiego*, wydawanej przez Krajową Agencję Wydawniczą w latach osiemdziesiątych XX wieku. To wówczas napisał książkę *Nauk przemożnych perła* (1986) o historii Uniwersytetu Krakowskiego w średniowieczu i *Wielki król i jego następcy* (1992) o Kazimierzu Wielkim i Ludwiku Andegaweńskim.

Z miast małopolskich szczególnie upodobał sobie Sandomierz. Od czasu zorganizowania w 1980 roku konferencji poświęconej Janowi Długoszuwi opublikował wiele artykułów poświęconych historii miasta na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych. Podał analizie lekarzy i aptekarzy sandomierskich z przełomu XVI i XVII wieku (1987), następnie złotników (1999), muratorów (1999) i kupców (2000). Badał szkolnictwo sandomierskie w średniowieczu (1994). Ogłosił studia nad rynkiem sandomierskim, kolegiatą i kościołem Nawrócenia św. Pawła Apostoła. W 1993 roku zredagował jedną z części monografii miasta. We współpracy z Kapitułą Sandomierską zorganizował dwie konferencje. Pierwszą, poświęconą Zbigniewowi Oleśnickiemu (2005), i drugą – Mikołajowi Trąbie (2009) – wybitnemu duchownemu związanemu z Sandomierzem. Wiele lat poświęcił na opracowanie bogatych zbiorów sandomierskiego Archiwum Kapitulnego, nieznanych szerzej, nieuporządkowanych i trudno dostępnych. Efektem były katalogi przechowywanych tam dokumentów (2004–2020).

Żmudna, benedyktyńska praca, umiejętności warsztatowe, wiedza i horyzonty intelektualne profesora Kiryka, a także bezpośredniość, skromność i urok osobisty wzbudzały podziw otoczenia. Był wielokrotnie wyróżniany odznaczeniami państwowymi. Otrzymał doktorat *honoris causa* Uniwersytetu Lwowskiego (1998) i Uniwersytetu Rzeszowskiego (2007); był profesorem honorowym Uniwersytetu Pedagogicznego w Kamieńcu Podolskim (2001). Odwdzięczały się Profesorowi też miasta, nadając mu honorowe obywatelstwo (Sandomierz 2005, Sanok 2010, Sławków 2010 i rodzinne Bukowsko 2011).

Wdzięczność i wielki szacunek dla Profesora wyczuwało się podczas uroczystej promocji ostatniej jego książki *Sandomierskie portrety średnio-wiecznych władców Polski* (2021), wydanej dzięki wsparciu władz miasta Sandomierza, Wówczas na zamku sandomierskim Profesor wystąpił publicznie ostatni raz. Kilka miesięcy później, 5 maja 2022 roku spoczął w nowej Alei Zasłużonych na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie. Pozostanie we wdzięcznej pamięci tych, którzy mieli szczęście go spotkać na swojej drodze.

Zdzisław Noga